

SZAKIRODALMI TÁJÉKOZTATÓ SZOLGÁLTATÁSOK AZ OMIKK-BAN

JÁNSZKY LAJOS

Mint ismeretes, az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár 1883-ban kezdte meg működését a Technológiai Iparmúzeum Intézeti Könyvtáraként. Ebből fejlődött ki a Központi Technológiai Könyvtár, mint önálló műszaki könyvtár, amelyet 1952-ben a Minisztertanács vonatkozó határozata Országos Műszaki Könyvtár néven országos hatáskörű tudományos könyvtárrá emelt.

Az intézmény tevékenységének másik köre a *dokumentációs (információs) ágazat* nem a könyvtári tájékoztatási funkciókból integrálódott külön műszaki-tudományos tájékoztatássá, hanem kormányintézkedésre létesült 1949-ben, előbb önálló *Műszaki Dokumentációs Központként*, amelyet azonban még kora gyermekkorában szintén főhatósági intézkedéssel a már sok évtizede működő könyvtárral egyesítettek. 1962-től az információs ágazat saját létét az intézmény címében – Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ (OMKDK) – is kifejezésre juttatta.

1982. január 1. óta az intézmény Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK) néven működik. Az intézmény szakirodalmi tájékoztató tevékenysége az elmúlt 35 év alatt mind mennyiségi, mind minőségi tekintetben igen jelentős fejlődést ért el. Néhány hagyományos dokumentációs szolgáltatásból számos információs műfaj fejlődött ki, amelyek termékei több mint 60 kiadványban és egyéb szolgáltatásban jutnak el a felhasználóhoz. E cikk keretében nem kívánunk az OMIKK valamennyi szolgáltatásával foglalkozni, mondanivalónkat a *szakirodalmi tájékoztató kiadványok* fejlődésére, jelenlegi helyzetére és jövő perspektívájára korlátozzuk.

A szakirodalom referáló feltárása

Mint azt már említettük, hazánkban 1949-ben egyetlen központi műszaki dokumentációs szerv munkájával indult meg a műszaki szakirodalomban fellelhető információk gyűjtése, feldolgozása, kiadványokban és szolgáltatásokban való közreadása. Ebben az időben az ún. dokumentációs feldolgozó és közreadó tevékenység a szakfolyóiratokban megjelenő cikkek referálásából, az elkészült referátumoknak referáló folyóiratokban – műszaki lapszemlék – és ún. figyelő kartonszolgálatban való közreadásából állt, és ezeket egészítették ki fordítói és irodalomkutatói tevékenységek. A szakirodalomban folyamatosan megjelenő információk figyelemmel kísérése, az új kutatói-fejlesztői eredményeket, az új technológiákat és ezek újszerű alkalmazását tartalmazó külföldi és hazai közlemé-

nyek kiválogatása, érdemi tartalmuk feltárása minden szakirodalmi tájékoztató tevékenység kiindulópontja. A folyamatos figyelemmel kísérés, válogatás és tartalmi feltárás műveleteire magának az információs szervnek is szüksége van, mert ez a folyamatos tájékoztató teszi lehetővé a legkülönbözőbb információk szolgáltatások kiépítését.

A szakirodalom különféle termékei napjainkra rendkívüli és egyre növekvő mennyiségben jelennek meg, és ezért újabban sokan már reménytelennek tartják a szakirodalom referáló feltárását. A tapasztalat viszont azt mutatja, hogy a referáló feldolgozás megfelelően hatékony – legalábbis a szakfolyóiratok tekintetében –, ha a feldolgozást a vonatkozó szakterületeken és különféle nyelveken kiadott *legjelentősebb* folyóiratokra korlátozzák.

Azt tapasztalták ugyanis, hogy ezekben a legjelentősebb folyóiratokban a közreadott új felismeréseknek és ismereteknek mintegy 80%-a megtalálható, sőt lényegileg nincs is olyan nagyobb jelentőségű új fejlesztési eredmény, amelynek ezek a folyóiratok hangot ne adnának. Ennélfogva a külföldi műszaki és gazdasági fejlődés folyamatos nyomon kísérésében igen kedvező eredményt lehet elérni a források *szignifikáns hányadának* rendszeres feltárásával, és nem kell szükségképpen vállalni a teljes forrásanyag áttekintésének gondját. Ez természetesen kockázattal is jár, de ezt a gazdaságossági mérlegelések alapján vállalni kell.

Eltérő a helyzet akkor, ha nem folyamatos referáló feldolgozásról, hanem egyes kérdések szakirodalmának *összefoglaló* felkutatásáról van szó. Ilyenkor a folyamatos referáló feldolgozás eredményein felül egyéb forrásokat is fel kell tárni, így pl. a külföldi referáló folyóiratokban, indexművekben közzétett információkat, hogy különösen az erősen differenciált *szakmai kérdések iránt* érdeklődők részére a szükséges információk a lehető teljességgel biztosíthatók legyenek.

Az OMIKK referáló munkájában ez a gyakorlati, józan szemlélet érvényesül. Napjainkig a külföldi műszaki és vele kapcsolatos alaptudományi szakirodalom, illetve folyóiratirodalom referáló feldolgozására kiválogatott mintegy 2600 külföldi szakfolyóirat ugyan még nem képviseli a külföldi szakfolyóiratok említett szignifikáns hányadát, de ezek körének bővítésével módszeresen törekszünk e hányad elérésére.

1983-ban összesen 2600 külföldi szakfolyóirat került referáló feldolgozásra, és ezekből az év folyamán 105 ezer informatív referátum, továbbá 50 ezer címfordítás, illetve bővített címfordítás készül. A folyóiratcikkeken felül referáló feldolgozásra kerülnek még: szabványok, szabadalmak, kongresszusi beszámolók, monográfiák és kutatási jelentések.

A referáló feldolgozásban a közlemény érdemi tartalmát, illetve eredményeit kell tömören összefoglalni, nem pedig egyszerűen tárgyköreit felsorolni. Ezért a referátumok általában *informatív* jellegűek, és ennek nyomán az érdeklődő szakember az eredeti közleménybe való betekintés nélkül eldöntheti, hogy a közleményre szüksége van-e. Az elkészült referátumok szövegének terjedelme 8 és 12 sor között mozog, és ehhez járul még az eredeti és a magyarra fordított cím, a szerző(k) neve és a közlemény bibliográfiai adatai.

Úgynevezett *jeladó* referátumokat a fejlődés mai fokán nem, illetve csak kivételes esetekben készítünk, ellenben elég nagy arányban élünk – döntően költségkímélési okokból – a címfordítások, illetve bővített címfordítások műfajával olyan dokumentumok-

nál, amelyeknél a címközlés is elegendőnek látszik, így pl. szabványok, szabadalmak tekintetében, továbbá olyan közleményeknél, amelyek a szakfolyóirat profilján kívül esnek, és így tartalmi feltárásukat az alapprofil szerint választott feldolgozó szakember megnyugtatóan nem tudná ellátni.

Az elkészült referátumokat és címfordításokat osztályozási szakemberekkel (ugyancsak állományon kívüli munkával) az ETO szerinti szakjelzetekkel szakoztatjuk. Az elkészült referátumok az OMIKK információs kartotéktárában ETO-jelzetek szerint kerülnek elhelyezésre, és ugyanilyen csoportosításban jelennek meg a referáló folyóiratokban is.

Szakirodalmi tájékoztatók

Az OMIKK szakirodalmi tájékoztatóinak szakterületei felölelik – néhány kivételével – a műszaki tudományok ágait (és egyben az ipar ágazatait), de a legfontosabb olyan ágazatközi területeket is, amelyek a kutatás, a műszaki fejlesztés és a termelés minden területén egyaránt fontosak. A természettudományok közül a geológia és geofizika területén jelenik meg szakirodalmi tájékoztató; a többi alaptudományok alkalmazás szempontjából kiemelkedő fontosságú egyes közleményeiről az alkalmazó szakterület szakirodalmi tájékoztatója tartalmaz ismertetéseket; az ennél bővebb természettudományi szakirodalmi tájékoztatás az OMIKK egyéb szolgáltatásai (témára irányuló gépi információterjesztés – TIGIT, Témafigyelő szolgálat és más intézmények) útján lehetséges.

A szakirodalmi tájékoztatókat az OMIKK minden esetben az illető szakterületen szakmailag legilletékesebb kutató-, fejlesztő-, tervező- és egyéb intézmények, illetve munkatársaik közreműködésével szerkeszti; a szakirodalmi tájékoztatók jelentős része az említett intézmények és az OMIKK közös kiadványaként jelenik meg. Ezért a szakirodalmi tájékoztatók tartalma igazodik a hazai gyakorlat szükségleteihez, és a szakirodalom feldolgozása, a szakirodalmi tájékoztatók szerkesztése azzal a szakértelemmel folyik, ami csak az egyes szakterületek gyakorlati művelőinek lehet a sajátja.

A felhasználónak a szükséges irodalom keresését szakmailag gondosan kidolgozott fejezetbeosztás, továbbá számonkénti és éves tárgymutató teszi kényelmessé. A tartalmi teljesség érdekében a több szakterületet egyaránt érintő szakirodalom ismertetését több szakirodalmi tájékoztató is tartalmazza, az egyes tájékoztatókon belül pedig a több fejezetet érintő irodalomnak az egyik fejezetben elhelyezett referátumához a szakmailag érintett többi fejezetekből utalások vezetnek.

A szakirodalmi tájékoztatók folyóiratcikkeket, tudományos tanácskozások (kongresszusok, konferenciák, szimpóziumok stb.) előadásait, anyagait, kutatási jelentéseket, befejezett kutatómunkákról szóló információkat, könyveket, szabványokat, szabadalmi dokumentumokat, nemzetközi szervezetek dokumentumait, továbbá tudományos és műszaki filmeket dolgoznak fel. Az egyes fejezetek végén közlik az illető fejezet témájában elkészült tudományos-műszaki fordítások adatait is. Az egyes műfajokhoz tartozó szakirodalomról minden füzetben a dokumentum jellegének megfelelő mutatók találhatóak (pl. szabványokról szabványszám, könyvekről szerzők, szabadalmi dokumentumokról ország- és lajstromszám stb.).

A szakirodalmi tájékoztatók alapján tanulmányozni kívánt eredeti dokumentumokról a kiadványokban elhelyezett olvasószolgálati kártyák felhasználásával könnyen, gyorsan, néhány adat feltüntetésével lehet másolatot vagy fordítást rendelni, illetve (pl. könyveknél) kérni a dokumentum kölcsönzését.

A szakirodalmi tájékoztatók a bővebb és szűkebb szakterületeken, vagy éppenséggel a legszűkebb témákban is gyors tájékozódást lehetővé tevő, legteljesebb magyar nyelvű szakirodalmi tájékoztató eszközök. Használatukat nem nélkülözheti egyetlen olyan intézmény, szakember sem, amely vagy aki kutató-, fejlesztő vagy termelésirányító munkáját a legfontosabb szakirodalmi információk ismeretében kívánja ellátni.

A szakirodalmi tájékoztatók – korszerűsített, módosított profillal – az OMIKK korábbi műszaki lapszemléi helyébe lépnek, de azoknál lényegesen szélesebb körű forrásanyagot dolgoznak fel, az ágazati közreműködés révén jobban igazodnak a gyakorlati igényekhez, használhatóságuk, az információk hozzáférhetősége pedig sokszorosan felülmúlja a műszaki lapszemlék megfelelő tulajdonságait. A szakirodalmi tájékoztatók alkalmasak arra is, hogy – legalábbis a vállalatok és intézetek fő profilját illetően – arra lehessen alapozni a vállalati, intézeti belső szakirodalmi tájékoztatást.

A szakirodalmi tájékoztatás és általában a magyar nyelvű műszaki referáló folyóiratok jövőjével és fejlesztésük útjaival ehelyütt nem kívánunk foglalkozni, mivel az említett témakört teljes részletességgel feltárja *Vajda Erik*nek ilyen címmel a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 1983. 1–2. és 5. számában megjelent tanulmánya.¹

Teljesebb tájékoztatást nyújtó szolgáltatások

A szakirodalomban foglalt információkat rendszeresen rövid tartalmi ismertetésekben feltáró két hagyományos szolgáltatás (referáló folyóirat és figyelőszolgálat), a témafigyelés, valamint a gyorsszolgáltatások mellett az OMIKK egyéb információs kiadványokat és szolgáltatásokat is kialakított. Ezek lényegileg arra törekcszenek, hogy különös jelentőségű, erősen válogatott külföldi szakirodalmi közleményeket tartalmukban úgy tárjanak fel, hogy az eredeti közlemény vagy fordításának tanulmányozását feleslegessé tegyék.

Ez a feldolgozási mód az ún. tömörített fordítás (tömörítvény), amely a referátumtól annyiban tér el, hogy az eredeti közlemény minden lényeges megállapítását magában foglalja, és a közlemény megértéséhez szükséges szemléltető anyagot (ábrák, grafikonok, táblázatok stb.) is tartalmazza. Az ilyen feldolgozási móddal készült *időszaki dokumentációs kiadványok* megjelenésük rendszerességét tekintve hasonlóak a referáló folyóiratokhoz, azzal az eltéréssel, hogy tételszámban sokkal kevesebb, a tartalmi feldolgozás mélysége szempontjából azonban bővebben feldolgozott szakirodalmat tartalmaznak. Az *eseti tömörítvényes dokumentációs kiadványok* pedig valamely szélesebb érdeklődési kört érintő időszerű kérdés szakirodalmát gyűjtik össze, és ezzel a feldolgozási móddal tartalmában részletesen feltárják, valamint szemléltető anyagával is ellátják.

Műszaki Információ

Az időszakos, teljesebb tájékoztatást nyújtó információs kiadványok első jellemző típusa a *Műszaki Információ* elnevezésű sorozatrendszer, amelynek különböző tematikai sorozatai általában széles, horizontális jellegű tárgykörökbe tartozó külföldi folyóiratcikkek tömörített feldolgozását juttatják az ábrák, grafikonok, táblázatok közreadásával együtt a megrendelő kezébe. A sorozatok számai általában havonta jelennek meg mintegy 40 oldal terjedelemben, és 8–10 folyóiratcikk ábrákkal ellátott tömörített magyar szöveget tartalmaznak.

Műszaki-Gazdasági Információ

Felismerve a műszaki-gazdasági tájékoztatás egyre fokozódó jelentőségét, a teljes tartalmi tájékoztatásnak a *Műszaki Információ* sorozatrendszerben kidolgozott útján az intézmény Dokumentációs Igazgatósága 1965-ben tovább lépett. Olyan tárgykörök tömörítvényes feldolgozását valósította meg, amelyekben a gazdasági szempontoké az elsőség vagy éppen a gazdaságtudományok körébe tartoznak. A feldolgozás módja hasonló a *Műszaki Információ*éhoz. A sorozatok általában havonta jelennek meg, átlagosan 60 oldal terjedelemben.

Mindkét gyűjtőcímes szolgáltatás (*Műszaki Információ* és *Műszaki-Gazdasági Információ*) célja és jellege általános tájékoztatás nyújtása a vonatkozó szakterület legfrissebb, a magyar műszaki fejlesztést közelebbről érintő, többszörösen válogatott külföldi folyóiratanyagból. Minthogy számonként csak 8–10 közleményt tartalmaznak, differenciált tájékozódásra természetesen nem lehetnek alkalmasak, és ugyancsak nem használhatók visszakereső tájékozódás céljára sem. Mindkét hátrányukat azonban messzemenően ellensúlyozza az az előnyük a referátumokkal szemben, hogy a közölt tömörített fordítás az eredeti közleménynek minden érdemi megállapítását és eredményét tartalmazza. Azzal, hogy a tömörített fordítások kb. egyharmaddal, olykor a felével rövidebbek az eredeti szövegnél, csökkentik az olvasás időszükségletét. Annak következtében pedig, hogy a tömörített fordítások nem a könyvkiadáson kívüli szakfordítások követelményei szerint, hanem azoknál igényesebb, a fogalmazás szabatoságára és magyarosságára is törekvő, szakmailag és nyelviileg gondosan lektorált formában készülnek, általában érettebbek az egyedileg rendelt dokumentációs szakfordításoknál.

Műszaki-Gazdasági Tájékoztató

Amíg az előzőekben bemutatott, teljesebb tájékoztatást nyújtó információs szolgáltatások ún. analitikus feldolgozások, mert minden egyes bő információjuk egyetlen külföldi közleményből készül, addig a *Műszaki-Gazdasági Tájékoztató* az ún. szintetikus feldolgozó módszert követi, mert a benne közölt ismertetések általában nem egy-egy, hanem több (témánként átlag 15–20), a témához válogatott külföldi közlemény egyesített (szintetizált) feldolgozását adják.

Ennek a módszernek az előbbivel szemben előnyei, de hátrányai is vannak. Előnyük, hogy több forrásból dolgozván, szélesebb körű külföldi szakirodalmat tudnak bemutatni, mint az analitikus szolgáltatások; hátrányuk viszont, hogy a feldolgozott külföldi közleményeket egyenként nem helyettesítik, azokról együttesen adnak csak össze-

foglaló képet, aminek következtében a téma iránt elmélyültebben érdeklődő, sok esetben az idézett eredeti szakirodalom közleményeihez kénytelen fordulni. Ebből következik, hogy az egyes feldolgozott közlemények tekintetében nyújtott tájékoztatás nem annyira teljes, mint az analitikus feldolgozás esetén.

További eltérés, hogy az analitikus szolgáltatások elsősorban a kutatók, fejlesztők, szerkesztők, tervezők részére közölnek hasznosítható szakirodalmi információkat, a szintetizált szemlék viszont inkább a vezető beosztásúakhoz, a gazdaságirányító és vállalati (intézeti) vezetőkhez szólnak, műszaki-gazdasági látóhatáruk kiszélesítésére szolgálnak. Folyamatos differenciált tájékoztatás nyújtására a feldolgozott témakörök kis száma miatt nem alkalmas, de visszakereső tájékozódásra részletes éves tárgyszavas indexe révén, átfogó műszaki-gazdasági kérdések áttekintésére jól hasznosítható.

Témadokumentációs kiadványok

E sorozat kötetei a műszaki fejlesztés előterében álló, széles felhasználói kört érdeklő témakörök külföldi szakirodalmának analitikus feldolgozásai. A bennük ismertetett közleményeket teljes tartalmukban tárják fel, az egyes ismertetések az eredeti közleményt helyettesítik, és az ábrák, grafikonok, táblázatok másolatait is tartalmazzák.

Az egyes kötetek egy-egy témakörrel szólnak, tehát olyanok, mint az elsődleges szakirodalom monográfiái, azzal az eltéréssel természetesen, hogy mint információs kiadványok már közreadott anyag ismertetését tartalmazzák. Egy-egy kötetben 40–70, többszörösen válogatott külföldi közlemény kerül feldolgozásra akként, hogy a téma minden vetületét lefedjék. A téma maga a kötetekben fejezetekre bontva kerül tárgyalásra, és az egyes fejezetek tartalmazzák az oda tartozó külföldi közlemények ismertetését. Minden egyes kiadványhoz csatlakozik a témához összeállított részletes bibliográfia. E szakirodalmi jegyzék alapján a témakör részletkérdéseivel foglalkozó kutatók, fejlesztők, tervezők további szakirodalmi anyag birtokába juthatnak.

Minden egyes kötetet a feldolgozott szakirodalmi anyag lényeges mondanivalóit és irányzatait tartalmazó bevezető fejezet nyit meg, amely a fejlődés trendjeit, tanulságait foglalja össze. Ily módon az olvasó egy áttekintő kép megszerzése után ismerkedhet meg az egyes fejezetek anyagával, illetve közülük azokkal, amelyek közelebről érdeklík.

Műszaki Információk Vezetőknek

A kiadvány 1981-ben indult, és az állami és gazdasági vezetők azon igényének leelégítését szolgálja, hogy a műszaki-gazdasági fejlődésre jellemző információkat a külföldi műszaki-gazdasági és napi sajtó anyagából, valamint más forrásokból válogatva közölje.

E kiadványban a világsajtó fókuszában álló témákról adunk áttekintést. Kutatási- és fejlesztési témákhoz közlünk információkat, és ezt az anyagot egészítik ki a rövid hírek. A kiadvány betétlapjai a „Mi-Info” címszóval különböző, népgazdaságilag fontos tárgykörökben bibliográfiai adatokat szolgáltat.

Új kiadványok az OMIKK-ban

Az egész népgazdaság területén végbemenő változás, a vállalatok gyorsabb igazodása a piaci igényekhez, újabb kiadványok megjelenítésére ösztönözte az OMIKK-ot. Ezek

közül kettőt szeretnénk kiemelni: a *Mikroelektronikai gyorstájékoztató* c. folyóiratot, amelynek célja, hogy rendkívül rövid – 4–6 hetes – átfutási idővel, folyamatosan tájékoztassa a mikroelektronikai fejlesztés, gyártás és alkalmazás területén tevékenykedő vezetőket és szakembereket a külföldi szakirodalom – szakmai folyóiratok és napi sajtó – által tükrözött főbb irányzatokról, előrejelzésekről, fejlesztési eredményekről, elősegítve a mikroelektronika hazai alkalmazását. A másik a *Számítógépes műszaki tervezés* c. periodikum.

A szakirodalmi tájékoztatók megjelentetése, a különböző kiadványok témaválasztása az OMIKK kiadványpolitikájának megújulása jegyében folyik.

A szakirodalmi tájékoztató szolgáltatások jövője

Az előzőekben megkíséreltük összeállítani az OMIKK szakirodalmi tájékoztató kiadványainak típusait. Ez az összeállítás nem, vagy csak érintőlegesen terjedt ki más szolgáltatásokra; így pl. a mágnesszalagos információs szolgáltatásra, az online keresés lehetőségeire, az irodalomkutatásra, a fordítási és reprográfiai szolgáltatásokra.

A szolgáltatások széles spektrumának fenntartását az indokolja, hogy véleményünk szerint „az információellátás törvénye volt és marad, hogy különböző szolgáltatásfajtáknak egymás mellett kell létezniük, olyanoknak is, amelyek különböző módon, különböző mélységben válogatják és dolgozzák fel az információkat, de olyanoknak is, amelyek ugyanolyan, vagy éppenséggel azonos feldolgozási eredményeket más-más szerkezetben, összetételben, csoportosításban, vagy különböző gyakorisággal, vagyis más-más szolgáltatások keretében juttatnak el a felhasználókhöz.”²

E gondolat jegyében készítjük elő az OMIKK-ban 1983-ban egy önálló, úgynevezett „ötvozott” folyóiratnak, a „*Magyar Elektronika*”-nak a kiadását. E folyóirat eredeti magyar cikkek közreadása mellett az előbbieken felsorolt kiadványtípusokból is merít, tehát kivonatokat, tömörítvényeket és híreket is közölni fog.

A jelen és közeljövő gazdasági helyzete, a központi források terhei kizárják azt az elképzelést, hogy a műszaki információs szolgáltatás korszerűsítésére és hatékonyságnövelésére jelentős költségvetési vagy más központi anyagi kereteket igénybe lehessen venni. Van reális alapja annak a feltételezésnek, hogy nem is szükséges, vagy legalábbis több lépés tehető ilyen források igénybevétele nélkül, és a további lépések is költségkímélők lehetnek.

Az információ áru jellegének erősödése a műszaki-gazdasági szakterületeken felgyorsult, a felhasználók oldalán a piaci versenyben fontos szerephez jutott, ezért időszerűnek látszik kiszélesíteni azokat a kísérleteket, amelyek az információfelhasználók igényeire szorosan ráépülő szolgáltatások útját feltárják, hogy milyen mértékig „felvevőképes” a hazai „piac”, és mennyi a „fizetőképes kereslet”.³

IRODALOM

1. VAJDA Erik: A magyar nyelvű műszaki referáló folyóiratok jövője és fejlesztésük útjai. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1. rész 1983. 1–2. sz. 13–21.p., 2. rész 1983. 5.sz. 169–181.p.
2. ÁGOSTON Mihály: Az országos műszaki szakirodalmi tájékoztatás helyzete és fejlesztése. Tanulmány, Budapest, OMIKK, 1983. 24.p.
3. POLZOVICS Iván: 25 év a műszaki-tudományos tájékoztatás szolgálatában. Budapest, OMIKK, 1974. 121.p.

